

Клaт

Двуседмично списание
за обществени въпроси

РЕДАКТИРА КОМИТЕТ

Директор: И. СТЕФАНОВ

Гл. редактор: Д-р Д. ТОШЕВ

год. I

Варна 15 май 1945

кн. 2

СЪДЪРЖАНИЕ:

Статии		Стр
Проф. Бойчо Бойчев	— Да изградим нови висши учебни институти в страната	1
М. Озарев	— Хитлер и хитлеризма	4
Проф. д-р Т. Владигеров	— За същността на плановото и ръководено стопанство	11
Д-р Георги В. Наумов	— Инфлацията през първата световната война и мерките за стабилизирането на лева	15
Добрин Василев	— Задачи на литературната критика днес КНИЖОВЕН ПРЕГЛЕД	21
Д-р Д. Т-в	— Проф. д-р Т. Владигеров. Предпоставки и мероприятия за организиране на аграрния пазар. Свищов 1944 год. 99 стр.	23
Д. Минев—Петър Христофоров	— Творческото развитие на Ив. Вазов, София 1944 год. 240 стр.	24

СОДЕРЖАНИЕ:

Статии		
Проф. Бойчо Бойчев	— Создадим новые высшие учебные институты.	
М. Озарев	— Гитлер и гитлеризм.	
Проф. д-р Т. Владигеров	— О сущности планового и руководимого хозяйства.	
Д-р Георгий Наумов	— Инфляция во время первой мировой войны и меры стабилизации лева,	
Добрин Васильев	— О задачах днешней литературной критики. КНИЖНЫЙ ОБЗОР.	
Д-р Д. Т-в	— Проф. д-р Т. Владигеров. Предпоставки и мероприятия при организации сельскохозяйственной рынка. Свищов, 1944 г. 99 стр.	
Димо Минев	— Петър Христофоров. — Творческое развитие Ив. Вазова. София 1944 г. 240 стр.	

CONTENTS:

Articles		
Prof. Boytcho Boytcheff	— To create up in this Country new Institutions for Higher Studies.	
M. Ozareff	— Hitler and the Hitlerism.	
Prof. Dr. T. Vladigeroff	— The Essential Points of the Planned and the Guided Economics.	
Dr. George Naumoff	— The Inflation During the First World War and the Measures for the Stabilization of the Leva.	
Dobrin Vassileff	— Problems of the Literary Criticism of To-day BOOK REVIEWS.	
Dr. D. T-ff	— Prof. Dr. T. Vladigeroff—Conditions and Legal Steps for the Organisation of the Agrarian Market, Svistoff 1944, 99 p.	
Dimo Mineff	— Peter Christoforoff — The Development of the Creative Power of Ivan Vasoff, Sofia 1944. 240 p	

П Л А Н

Двуседмично списание за обществени въпроси

Директор: И. Стефанов

Гл. редактор: Д-р Д. Тошев

Год. I

Варна, 15 май 1945

Кн. II

Професор Бойчо П Бойчев

Да изградим нови висши учебни институти в България

В заседанието си от 27 април т. г. Министерският съвет е приел наредба-закон, по силата на която във страната се създават три нови университета от по два факултета, а именно в градовете: Варна, Пловдив и Плевен. Това решение на правителството, като първа стъпка в това направление, е от историческо значение в развитието на висшето образование у нас и изобщо на нашата култура, защото наред и наравно с престолния град, в страната се създават и други огнища на висша просвета, култура и наука, които по-достъпно, по-лесно, а от тук и по-резултатно, ще правят своя благодатен принос в общото културно развитие на нашия народ.

Тази стъпка на децентрализиране в областта на висшето образование у нас, наред с направената вече децентрализация и по отношение на други културни институти, може да изпълне в своята истинска значимост само когато се постави на фона на нашия цялостен просветен развой през близу седемдесетгодишното ни вече свободно съществуване. Колкото пъти този въпрос в миналото се е поставял, от видни наши обществени деятели, на вниманието на нашата обществена мисъл и на меродавните институции, всякога той е оставал на точката на замръзването и не е могъл да бъде предвижен нито крачка напред. Децентрализацията бе постигната само в областта на висшето стопанско образование с създаване на висшите стопански училища в Варна и Свищов, и то не по инициатива на държавната власт, а по почин на тогавашната търговско-индустриална камара, и на обществени дейци близки до нея, за гр. Варна и по силата на едно частно завещание за гр. Свищов. Тези висши стопански училища и най-вече това в гр. Варна, като по-старо, изиграха ролята на опитно поле в това отношение и отбелязвайки един видим напредък, трасираха пътя на създадените понастоящем три нови университета, по инициатива вече на самата държава. По този начин, въпросът за децентрализиране на нашето висше образование получи едно цялостно разрешение, а не половинчато, както беше до сега. Благоприятните резултати от създаването на трите нови про-

светни огнища няма да закъснеят, защото намирайки се на различни места, те ще обхванат в своето влияние цялата наша територия и разпръсквайки от самото място просвета и култура ще могат в скоро време да усилят темпото на нашето културно развитие.

В връзка с направената стъпка за децентрализиране на нашето висше образование изобщо, налагат се на вниманието ни няколко въпроса, които накратко по-нататък ще засегнем.

Най-напред трябва да отбележим, че резултатите от децентрализацията на висшите образователни институти у нас ще бъдат най-големи, когато на разположение на новите университети се дадат достатъчни средства, които да им осигурят най-добро обзавеждане и развитие. Удобното и най-подходящо обзавеждане е от особено голямо значение при онези факултети, които поради своето естество, трябва да разполагат с съответна технически обзаведена обстановка, в сред която следва да протече тяхната дейност. Поради това, най-целесъобразно е тези факултети да бъдат постепенно развити, като се почне отначало. Наред с това, наличната подходяща техническа уредба на съществуващите вече факултети, които следва да бъдат преместени, трябва да бъде съответно използвана докато стане възможно нейното преместване в новите университетски центрове, ако изобщо подобно преместване е възможно, или докато в последните се създаде съответното необходимо техническо обзавеждане. В случай, че се приеме системата на децентрализиране чрез дублиране на факултетите, техническата уредба ще продължи да се използва от съществуващите вече факултети.

Не от по-малко значение е и обстоятелството, ако в новите университети се работи на базата на едно научно съревнувание, когато се работи както от страна на преподаватели, така и от страна на студентите, с упоритост, идеализъм и благородно съревнувание в полето на науката. По такъв начин, изследванията в областта на знанието и научните занимания ще могат да отбележат още по-голям и по-цялостен напредък.

При децентрализиране на висшето образование трябва да се държи сметка и за следното много важно обстоятелство. Новите университети следва да се намират в една благоприятна среда за развитие. Новите университетски центрове трябва в стопанско, културно и географско отношение да притежават на лице съответните специфични данни и условия за съществуването на създадените в тях факултети. Само наличието на тази благоприятна среда може да оправдае направената децентрализация, защото само тогава проведената реформа ще отговаря на нуждите, условията и интересите на нашия народ. Нека да не забравяме, че за оформяването на студента като културна личност, не са достатъчни само аудиториите, а

наравно с тях и още по-голямо влияние оказва средата, в сред която той прекарва времето си извън учебните занятия. Околната среда има голям дял в това отношение и ако тя липсва, или не се намира на нуждната висота, то с това ще се попречи на цялостното оформяване на студентите като културни личности. Тук трябва да се има предвид, че в много малко наши градове тези условия са на лице в такава степен, че да може да се осигури едно сравнително успешно съществуване и развитие на един макар и с ограничен брой факултети университет. В това отношение околната културна среда трябва да бъде в състояние да погълне студентството и да повиши и поизравни неговия културен уровень, а не да стане обратното.

Най-после, децентрализацията на висшето образование принципиално може да се осъществи по два начина, а именно: или чрез дублиране на съществуващите вече в столицата факултети, или чрез преместване на някои факултети в новите университетски центрове. В споменатата по-горе наредба-закон, която разреши въпроса за децентрализиране на висшето образование у нас, два факултета са дублирани (медицинския и висшето техническо училище), а другите се преместват в новите университетски центрове. При първия начин на децентрализиране, в столицата се запазва един централен университет с всички факултети, а в другите градове се откриват нови университети с ограничен брой паралелни факултети. При втория начин, всички университети в страната остават непълни, като този в столицата ще има най-голям брой факултети и ще играе ролята на централен университет. Струва ни се, че първия начин принципиално по-целесъобразно разрешава проблема за децентрализиране на висшето образование у нас, тъй като паралелното съществуване на факултетите ще позволи тъй да кажем едно благородно съревнувание между тях в полето на науката и ще даде възможност за по-широка обмяна и преливане на преподавателския персонал, което обстоятелство е с не малко значение, докато при втория начин на децентрализиране, единичните факултети ще съществуват тъй да се каже изолирано и сами за себе си, като се отнема възможността за каквито и да било сравнявания на наша почва в едно или друго отношение. При паралелното съществуване на факултетите, ако се наложи, студентите могат да бъдат разпределени между отделните еднакви факултети. От финансова гледна точка, първия начин на децентрализиране е свързан с изразходване на повече средства.

Считаме, че набелязаните въпроси се налагат на вниманието ни и изискват едно всестранно и цялостно осветление, за да може децентрализирането на нашето висше образование да се осъществи по най-рационален начин.

Създаденият университет в гр. Варна обхваща два факултета — стопански и технически. Съществуващото понастоя-

щем Висше училище за стопански и социални науки „Св. Кирил Славянобългарски“ в гр. Варна се превръща в стопански факултет, към който се прехвърля държавно-стопанския отдел при Софийския университет и Държавното висше училище за финансови и административни науки в София. По този начин, висшето стопанско образование напълно се децентрализира и остава в градовете Варна и Свищов, като центърът на тежестта пада върху Варна. Наистина, че товарът който поема гр. Варна е тежък и отговорен, защото от тук ще се дава обликът и физиономията на нашето висше стопанско образование, но в Варна най-много са на лице всички условия, които ще позволят безспорно най-успешно съществуване на стопанския факултет в светлината на новото в нашия стопански живот с неговите предстоящи стопански цели и задачи. Условията за съществуване на един стопански факултет, от всички провинциални градове, са най-благоприятни в Варна, защото тук има създадени вече университетски традиции от двадесет и пет годишния живот на Висшето училище за стопански и социални науки, чието съществуване оказва голямо влияние в стопанското развитие на нашата страна и трасира пътя за откриването на новия университет. Животът на това училище показва, че в Варна наистина има благоприятни условия за един университет, какъвто сега се създава. Наред с това, даже и днес този град с своето осемдесет хилядно население и географско положение, представлява голям търговско-индустриален център, с голямо значение за нашия вътрешен и външен стопански живот. В това отношение добри изгледи за Варна се откриват за в бъдеще в светлината на предстоящите стопански връзки на нашата страна с СССР, които ще създадат от Варна един от най-оживените стопански центрове, през който ще преминава голяма част от нашата външна търговия. Следователно, стопанският факултет в Варна ще има възможност да се постави и развива в непосредствен контакт с живата стопанска действителност, върху която от своя страна той ще оказва влияние за нейния постоянен напредък.

Тези условия и това светло бъдеще на гр. Варна са благоприятни и за новия технически факултет. Наред с това, Варна се оформява и като значителен индустриален център, което обстоятелство ще има не малко значение за правилното развитие на техническия факултет, наред с общата културна среда.

Максим Озарев

Хитлер и хитлеризма

Новината за смъртта на Хитлера не предизвика никакво възмущение нито у тези, които го венцехваляха и боготворяха, нито у тези, които го мразяха и преследваха до неговата

бърлога, подобно на някакъв митически звяр, всяващ ужас между човешкия свят!

Ходът на събитията смаловажи в разстояние само на една година значението на Хитлер в световната политика до една новина, за която се отделя само една минута в радиопредаванията. Каква грамадна разлика от това, което би означавала смъртта на този човек преди една година! Сензацията за смъртта на Хитлера на 20 юлий 1944 год., когато бе извършен несполучлив атентат срещу него щеше сигурно да занимава човечеството с месеци. На какво се дължи тази разлика?¹⁾

Няма съмнение, че огромната сила, с която разполагаше Германия, се стопи бързо, главно в течение на тази последна година, вследствие на което изходът от гигантската борба ставаше известен с всяка измината минута, а заедно с това се очакваше и смъртта на Хитлер. Тя настъпи даже „четвърт час“ по-късно от момента, в който трябваше да настъпи. На Хитлер не му оставаха сили да се съпротивлява, нямаше и възможности да бяга. Ние не разполагаме с данни за обстоятелствата, при които е прекарал последните си часове водача на реакционите сили в Европа. Сигурно е, обаче, както се изрази един френски радио-коментатор, че времето, в което е отправил последните си погледи към света, бе достатъчно дълго, за да види целия ужас, който той създаде. В този момент живота на Хитлер престана и без това да съществува. Единственият израз на този живот, през цялото негово съществуване като политически факт, бе наистина ужасът. Това бе неговото откритие и неговият патент. Обикновено, за да бъде ефектът по-мошен, Хитлер създаваше ужас чрез изненадата. Тя бе неговия втори специалитет. Той я бе въздигнал в култ на своята политическа кариера.

Ето защо, в историята името на Хитлер ще остане винаги свързано с понятието за ужаса, за страхотността. Безспорно, в военната история има и други водачи, които са се отличавали с това качество — да всяват ужас сред своя противник. Но този ефект е бил произвеждан в време на сраженията в борбата между два воюващи противника. Английският икономист Алфред Маршал пише, че германците са организирали една научна индустрия, за разлика от английската, създадена пипнешком, под непосредственото влияние на опита. Същото може да се каже и за ужаса на Хитлера. Той бе организиран научно, с една безподобна, типично германска системност и точност. Но отличителната черта на Хитлеровия ужас не се крие само там, а преди всичко в това че той се всява сред широките народни маси, цели да срази

¹⁾ Разпространяват се слухове, че Хитлер е жив. Това е възможно. Безспорно, обаче, че Хитлер, като политическа личност е мъртав.

чувството на национална общност, което се създава у всеки народ в продължения на столетия съвместен живот. Съществената задача на този ужас е да откъсне, да изолира, да разложи вроденото и осъзнато чувство на класова и национална съпринадлежност в отделния член на народа у своя противник. Организиран в гигантски размери, подхранван от небивала жестокост, Хитлеровият ужас наподобяваше страховна електрическа искра, която разлага атома. Същото разложение, само че в народи, които са съществували от хилядилетия, искаше да предизвика и Хитлер с една нечувана жестокост, създаваща ужас, за да може да установи хилядолетното господство на своя райх. В същност, този стремеж към разрушаване се изразяваше в убиване на самото жизнено начало, от което произтича началото на човешкия род. Затова именно, никак не е чудно, че всички хора с здрав разсъдък, а не само умните глави, както погрешно смятат някои, предвиждаха още от самото започване на войната главоломния крах, който претърпя Германия. Хитлеровата сила се градеше, както казва Херман Раушнинг на „мафиотското начало“, поради което, тя влезе неменуемо в конфликт с цялото общество.

Няма съмнение, че Хитлер и Хитлеризма ще се изучават с голяма сериозност в бъдещето. Тези изучавания ще бъдат, обаче, толкова по-обективни, колкото повече се съберат пълни данни за условията, при които се родиха Хитлер и неговото учение.

Има известна закономерност в обстоятелството, че Хитлер се роди и делотвори точно всред германския народ, както е установено, че Христос можеше да стане Човек-Бог само в средата на еврейския народ през един определен етап от неговото историческо развитие.

Ние трябва да имаме предвид крайната едностранчивост на германското духовно развитие през последните няколко десетилетия преди всичко, даже през последното столетие, за да разберем успехът на хитлеризма всред германския народ. Нека преведем по този въпрос мнението на един типичен представител на „германския дух“, с когото Хитлеровото движение се гордееше. Фр. Нитче пише: „Немските истории не само са загубили напълно широкия поглед за хода на ценностите на културата, те не само са марионетки на политиката (или на църквата), а са сложили дори за прещение върху тоя широк поглед. Трябва човек да е първом „немец“, да принадлежи към „расата“, — тогава само може да отсъжда върху всички ценности и безценности на историята — да ги установява. . . „Немец“ е един аргумент, „Германия, Германия над всичко!“ — принцип, германците бралят „нравствения ред на света“ в историята; съпоставени с Римската история, те са носители на свободата, съпоставени с

осемнадесетия век — възстановители на морала, на категоричния императив“...¹⁾ Тази преценка е направена не през 1939 г., а през деветдесете години на миналото столетие, но колко тя подхожда, колко е очудващо характерна за националсоциалистическия начин на мислене. Нещо повече, хитлеровите последователи положили в основата на германското законодателство „расовия принцип“ и признаха в правото понятието „немец“ да бъде аргумент *ad item*. Те и сега издигат лозунга, както в миналото много пъти, че „спасяват света от болшевизма“, в стремежа да поробят руския народ, също както по времето на Нитче, германските историци са учили, че Германската империя е трябвало да завладее Рим в името на свободата!

Когато германците загубиха първата световна война, техните военни и общественици започнаха да се ровят и търсят причините на катастрофата. И интересно е да се отбележи, че се създаде в следвоенния период едно господстващо, налагащо се на тяхния обществен живот мнение, какво че войната е загубена поради допускането на известни грешки, а не вследствие на този начин на действие. След първата световна война, средният германец възприе и усвои изцяло това становище: Германия можеше да спечели войната, ако нейните водачи бяха отчели правилно известни факти.

Малцина бяха тези, а тяхното влияние ограничено, които мисляха, че самото обявяване на войната бе една грешка и че трябваше да се търсят съвършено нови пътища за политическото и стопанско развитие на германския народ, пътища точно противоположни на тези, които сочеше германския милитаризъм и империализъм.

Интересни констатации в това отношение прави Граф фон Кайзерлинг, в своята работа „Политика, Стопанство, Мъдрост“, в главата „Ниското ниво на германските водачи“, където се казва: „Ако Германия остана сама в войната и стои още сама, въпреки известното съотношение на силите, това се дължи преди всичко на обстоятелството, че нейните водачи, напук на своите големи познания, не притежават качеството на обективно проникновение; те не могат да разберат даже езика на своите противници. Цяла Европа, освен официална Германия, говори на един духовен език, който е непонятен за германските водачи“.

И на друго място в същата книга, като говори за създаденото положение от германската окупация на някои страни, през първата световна война, същият автор пише: „Ето защо, окупираните чужди народи се намериха в същност пристегнати от една безцелна организационна машина и тъй като тя нищо не искаше, така израстна и се засилваше една противопоставяща се воля, не можеше да се създаде никакво

¹⁾ Критика на културата стр. 142. в. Нитче от Х. Ман.

движение в полза на германците, поради което в края на краищата всички се обедениха по един естествен начин срещу тях, понеже завоевателите, благодарение на изменилите се обстоятелствата, без да създадат нещо трайно, трябваше да напуснат страната. Това положение е характерно за всички германски завоевания. За все още военололюбивия германец, воюването се явява като самоцел, а не средство за една политическа цел; той не желае да постигне нещо определено, когато воюва. Именно, това безцелие в воюването направи германеца в очите на европейските народи и в европейската история един разрушител *rag eheleance*. Затова му се прикочи и името „хунин“, защото в същност и хуните нищо не са желали, към нищо не са се стремили. Те само пристигаха побеждаваха и разрушаваха“...¹⁾

Ако тези констатации се правят от видни германци, които търсят да установят причините за политическите катастрофи на Германия не е чудно тогава, че чужденците, врагове или приятели на германския народ, са принудени да отидат по-нататък и да заключат, както това правят Ерио и Съмнар Уелс, че не отделни водачи на германците са виновни за тази крайно войнствуваща и предизвикваща световни пожари политика, но самия германски народ в неговото болшинство.

Подобно мнение се среща в наскоро публикуваната книга на бившия държавен секретар на външните работи във США „Времето за решения“, където се изтъква, че още през 1924 г. когато Германия е била подпомагана икономически от США и Англия, за да продълее последиците от войната, според сведения на Ерио, Щреземан е предлагал на същия да се сключи таен военен съюз между Франция и Германия срещу Англия²⁾.

Естествено е, че казаното политическо развитие на Германия си има своите икономически корени. Разглеждайки бързото и повсеместно индустриализиране на Германия през последните петдесет години вкл. и първите години след първата световна война Фр. Щернберг, пише следното за необходимостта от експанзия в некапиталистически области за германското стопанство, тласкано от империалистичните подбуди на германските картели и концерни: „няма капатализъм в света, който се движи с такава моторна мощ в некапиталистически територии както германския“³⁾

Индустриализирането на Германия, което се изразява в края на краищата в увеличението на нейната военна мощ, все повече и повече засилващата се нужда от външни пазари за

¹⁾ Graf H. von Keyserling — Politik, Wirtschaft, Weisheit. Darmstadt 1922 s. 49.

²⁾ ср. The Time for Decision, by Sumner Welles, New York 1944 по „Война и рабочий класс“ кн. 6, 1945

³⁾ Fi Sternberg — Der Imperialismus, Berlin 1926 s. 498.

добиване на сурови материали, пласиране на готовите произведения и излишните капитали, от една страна и от друга, всемогъществото на германския милитъризм, пуснал дълбоки корени сред широките народни маси, ето основите, на които се изгражда националсоциалистическата идеология. Вследствие на политическите ограничения, които бяха наложени на Германия от Верлсайлския мир, се създаде една особена несигурност в развитието на политическия живот. Работническата класа се намираше винаги пред страхотния юмрук на реакцията, издигнат благодарение огромната финансова мощ на монополистичния капитал, който се подкрепяше от най-влиятелните чуждестранни капиталистически групи. Не е никак чудно тогава, че една част от работническата класа, изхождаща главно от декласираната дребнобуржоазия, пролетаризирана след войната, се подаде на националсоциалистическата пропаганда. В своята твърде интересна работа, под заглавие „Германски неизвестности“, френският публицист Пиер Виено, писа още през 1931 г.: „Няма никакво съмнение, че националсоциалистическият микроб намира една извънредно благоприятна култура за развитие в сегашното състояние на Германия“¹⁾.

Ето защо, Хитлер и Хитлеризма в Германия могат да бъдат правилно схванати само като се свържат с една цяла съвкупност от икономически факти, които господстваха в икономическото развитие на Германия през последните няколко десетилетия.

Не е ли знаменателно, че и днес германският народ се оставя да бъде ръководен в преговорите за безусловна капитулация от същите водачи, които довчера го убеждаваха, че пълната победа е осигурена? Може ли да се случи в историята на друг народ, щото водачи, които са предизвикали такива страшни разорения само с лъжите си, че противниците са бити и никога няма вече да се подигнат“, както германските военни политици разправяха за Съветския съюз още през 1941 год., да останат начело на държавата в един момент, когато тяхните неправилни преценки донасят най-тежки поражения за цял един народ? Най-после, какво можем да помислим за един народ, който оставя да бъде ръководен от престъпници даже тогава, когато тяхните престъпления са очевидни за цял свят и когато тези престъпления ще трябва да се плащат с живота и труда на няколко поколения? За разлика от Италия, която капитулира посредством нови хора, които в голямата си част осъдиха престъпната политика на Мусолини, много преди капитулацията, в Германия, народа допусна тази капитулация да бъде подписана от Химлер, Дьониц, Кайтел и др. Същите, които няколко дена преди това и до последния час го лъжеха че „Германия никога няма да капи-

¹⁾ Incerfitudes allemandes, Paris 1931 p. 88.

тулира?“. Никакъв протест, никакво негодувание, никакво движение из средата на народа и армията срещу тези, които причиниха най-страшната катастрофа в историята на германския народ!

Наистина, само един народ, който е загубил изцяло своето право на съществуване, както се е изразил големия германски поет Вихерт през 1939 г. в Мюнхен, за което е бил пратен в концлагер, може да се отнася с такова безпримерно безразличие към своето бъдаще.

Не може да се оспори също факта, че на Хитлер и на хитлеризма бе отредена ролята на авангард на международната реакция, вследствие на крайното изостряне на класовите борби, след настъпването на световната стопанска криза. Победата на социализма в Съветския съюз и безсходността, в която изпаднаха капиталистическите страни, създадоха едно небивало озлобление в реакционните среди на големите капиталистически държави. И, както Хитлер и неговите съучастници Гьоринг и Гьобелс, намериха един неуравновесен деклариран тип в лицето на Ван дер Лубе и му възложиха запалването на Райхстага, за да извършат погрома над германското революционно работничество, така и международната реакция помисли, че е намерила в фанатичната и неуравновесена личност на Хитлер, един Херострат, който да даде сигналът за кръстоносен поход срещу силите на прогреса и социализма. Капиталистическата реакция, не само в Германия, но и в редица други страни, вкл. и такива, които се обявиха срещу Германия под напора на народните маси, бе готова да установи един режим на „вековно робство“ с цената на невиждана в историята кървава възханаля.

Днес е ясно повече от всякога, че тези планове претърпяха пълен крах. Катастрофата, която приживява германската реакция е невиждана в историята, но тя е от особено значение от гледище на прогресивните обществени сили, защото е и катастрофа за международната реакция. Позорът, лепнат на Хитлеровата реакция, ще личи дълго време и на челото на международната реакция, колкото и да се мъчи да го замаскира. Усилията на същата да създава нови интриги, да групира и възобновява силите си трябва, обаче, да се следят, както се казва в първомайския доклад на И. Сталин, с голяма бдителност. Реакцията е бита, но не още доубита. Необходимо е да се циминтира още по-здраво солидарността между прогресивните сили в отделните страни и в целия свят, за да се преодолеят и парират опитите за реорганизиране на Хитлеризма под ново име.

ТЕОРИЯ И ПРАКТИКА НА ПЛАНОВОТО СТОПНАСТВО

Проф. д-р Т. Владигеров

За същността на плановото и ръководеното стопанство

Девети септемврий постави начало на едно ново устройство на страната. Рухването на фашисткия режим създаде благоприятни условия за всестранен подем на стопанството, още повече, че промените в политическото устройство влечат след себе си промени и в стопанския ред. Обаче, войната, в която е зает нашият народ, представя днес една съществена пречка в тази посока — спъва належащите реформи в структурата на стопанството. Но това не пречи, да се занимаем още сега с проблемите за предстоящите промени — да се заемем с подготовката на мероприятията в тази област.

Програмата на ОФ ни дава достатъчни указания за тези реформи. Тя очертава в общи линии пътя, по който ние ще трябва да вървим — дава ни основните линии за една общо-стопанска реформа на сегашния етап от развитието на нашата страна. А те са такива, че ние имаме основание да ги наречем основни начала на ръководеното стопанство или принципи на една стопанска политика, която се стреми да обхване производителните сили на страната и да ги насочи по правилен път — да ги тласне в едно бързо развитие. Това ръководено стопанство се отличава от съществуващите по-рано фашистски форми на ръководене на стопанството: то е демократично, с тенденция да преодолее капиталистическите принципи на днешния стопански ред.

Изхождайки от тези разбирания, ние трябва да насочим вниманието си не само към практическите въпроси на деня, чието разрешение, безсъмненно, е крайно належащо и не търпи отлагане, но и към теоретическата страна на произтичащите от същата действителност проблеми. А те са свързани с по-дълбоките причини на днешното стопанско и политическо развитие — с възхода и упадъка на съвременната стопанска система. Поставени в тази светлина, проблемите на нашата стопанска политика са преди всички проблеми за същността на кризата на капитализма, а след това и за преодоляването ѝ.

На тази криза се дължи до голяма степен фашизмът. Той ще залезе с несполучливия изход на предизвиканата от него война. Но с него няма да се преодолее кризата на системата. И затова, мерките, които се налагат при сегашния етап въ развитието, трябва да бъдат от такова естество, че те да вградят в днешният стопански ред повече социални и прогресивни елементи — да изменят качествено стопанската система.

В стопанската програма на ОФ са предвидени редица

предпоставки за една такава качествена програма. Тези предпоставки трябва да се изяснят, и то в различни насоки, стопанска, социологическа и политическа. Тук изпъква, обаче, най-напред въпросът за същността на плановете и ръководенето на стопанството, на който въпрос като чели у нас не се отдава нуждното внимание. А той е от такова естество, че от правилното му разрешение зависи до голяма степен и успеха на предвидените в ОФ програмни стопански мероприятия. На него ние ще се спрем на кратко тук.

Идеята, да се внесе в индивидуалното стопанство ред, не е съвсем нова. Тя съществува още от ранния период на капитализма. Още меркантилизмът поставя на много места въпроса: да се разшири намесата на висшата власт в посока на едно своеобразно планово стопанство. Тази идея не беше чужда нито на А. Сера, нито на И. Бехер, само че тогава тя почиваше на принципите на териториално ограничения стопански протекционизъм и полетически интервенционизъм. Обаче, тя беше и си остана само една идея! По-късно тя се появява наново във връзка с социалната политика, с ученията на катедърсоциалистите. И наново я виждаме възродена в трудовете на германския индустриалец В. Ратенау, на американския държавник Хувер, по-късно на Рузвелт и др. Тук навсякъде идеята за планово стопанство се явява като една историческа категория. Хувер напр. пише: „Тя е била, и сега още е, един характерен белег на американската стопанска система, респ. на стопанската политика от Вашингтон до днес.“

Още тук трябва да отхвърлим това неверно схващане. При капиталистическата стопанска система не можем да говорим изобщо за планово стопанство. До колкото стопанските мероприятия имат такъв характер, това се дължи на обстоятелството, че те се опитват да внесат известен порядък в разстроения стопански живот. За планово стопанство може да става дума само при социалистическата система на С. С. С. Р. Началото на това планово стопанство започва практически с планът за електрификацията на Съветския съюз в 1920 г. По-нататъшното развитие се очертава с петгодишните плановете: 1927—1931 г.; 1932—1937 г.; 1938—1942 г., които дават на предишните колебливи разбирания и теоретически концепции едно конкретно стопанско и социално съдържание. Въз основа на постиженията на плановете стопанство в С.С.С.Р., ние днес можем да поставим въпроса, както за условията и възможностите, при които тази идея може да се осъществи в другите страни, така и формата на намеса в стопанството при днешната система.

Ръководеното стопанство, което най-често се идентифицира с понятието „планово стопанство“, не се стреми да измени коренно и отведнаж съществуващата стопанска система на капитализма, каквото това стана в С. С. С. Р. Новата цел е

по-скоро да внесе един по-добър стопански ред и тя се поставя дваюко: теоретически и практически.

Като изключим фашисткото ръководено стопанство, което имаше за цел да подготви стопанството за война и да създаде посетне военновременното стопанство, ръководеното стопанство по начало беше само една теоретична концепция в програмата на някои демократични движения. Като такова то не намери научно обоснование тогава. Едва по-късно ръководеното стопанство стана практика — една стопанска политика, която целеше да намери изход от кризата на капитализма. От това естество са мероприятията на де Ман в Белгия, Шонтан в Франция, но най-вече опитите на Рузвелт в Америка — системата на Ню дил. Тези опити имаха някои положителни резултати — не толкова при стопанското устройство, колкото в това, че дадоха тласък на движението за качествено преустройство на днешната система. Това движение се поде от привържениците на демократично ръководеното стопанство.

Демократичното ръководено стопанство цели да ограничи ролята на частностопанските формации в стопанството — да разшири обществения сектор в него за сметка на частностопанския, с една дума, да внесе в съществуващия стопански ред чувствителни промени. Характерното още е, че това ръководено стопанство си служи с обществените стопански обединения, като привлича тяхните представители в управлението. В него се крият и някои от елементите на либералното стопанство — правото на договор, на разделението на труда и на частната собственост. Макар и подложни на ограничение, те подържат свободата на конкуренцията и на образуването на цените. Това ръководено стопанство насочва мероприятията си и към онези сфери на производството и търговията, в които функциите на обективните икономически закони са нарушени от едностранчивото вмешателство на капиталистическите монополи. В това отношение и програмата на ОФ предвижда съществени ограничения. Нещо повече: тя ограничава частностопанския сектор в полза на обществения, по пътя на държавните стопански монополи.

Изтъквайки тази разлика между планоно и ръководено стопанство, трябва да отбележим още, че планоно стопанство по начало има една друга цел: непосредственото преустройство на днешната стопанска система, спонтанното саморъководство, характерно за днешната стопанска система, се заменя с съзнателното ръководство. Това лежи в основата на неговата система, при която автоматическият механизъм отстъпва място на организираната воля на обществото респ. държавата — субектът на планоно стопанска политика.

Тази цел е чужда на ръководеното стопанство на първо време, докато още не се е получило очакваното качествено изменение на стопанския ред. То се обуславя тук само от опер-

делени мотиви и задачи, поставени му за временно разрешение от самия живот, като автоматичният механизъм се явява до известна степен в негова помощ — остава в действие наред с намесата от вън. Така ръководеното стопанство се очертава най-напред като една стопанска политика с помощта, на която държавата се старее да разреши редица актуални въпроси от икономически респ. политически характер. В този смисъл тя е негативно ориентирана: преди всичко борба срещу кризата на системата. Обратно на плановото стопанство, което е позитивно ориентирано: изграждане на една нова стопанска система.

Тези са поуците, които можем да извлечем от практикуваната до сега политика на ръководеното стопанство и от някои теоритически разсъждения по въпросите на плановото стопанство. При днешната обстановка на ОФ, ръководеното стопанство може да вземе вече по-друг характер — да се ориентира позитивно към изграждането на един нов стопански ред, с специфично за нашите условия развитие. Без да нарушава правните основи на съвременния стопански ред, постепенно да премине към мероприятия, които ще засилят обществения характер на стопанството: кооперативното строителство, държавно стопански монополи, етатизацията на някои видове предприятия (застрахователно дело, транспорт и др.). А самите мероприятия, съгласувани с политическите, да се подведат под *една обща цел* и разпрострат върху целия стопански живот. Това може да се постигне, като се спази *единството на действие*. Защото мероприятията, щом са разпокъсани, не дават резултат. Те могат да бъдат още по-съдържателни отколкото са и пак да внесат безредие вместо ред в стопанския живот. Разпокъсаните мероприятия най-често деформират стопанския процес — разстройват цялото стопанство.

Друг съществен момент, на който ние трябва да обрнем внимание, е *централизацията на ръководството*. Мероприятията могат да получат всеотнаен характер, както то трябва да имат, и да бъдат вътрешно свързани само тогава, когато стопанското ръководство е централизирано. Едно такова централно ръководство прави стопанската програма за всеки един стопански клон нагледен, разчленява неговите стопански задачи до най-малките съставни частички, определени от общественото разпределение на труда. Запазвайки при това самостоятелността си, предприятията провеждат директивите на централното ръководство. Те се подават по-лесно на контрол от централното място, което направлява тяхното развитие, въз основа на общия народостопански баланс. Така се постига и едно съгласуване на централното ръководство с децентрализираната самостоятелност на предприятието, а самата стопанска програма се превръща в един стимул на стопанско развитие.

Най-сетне ръководеното стопанство днес трябва да се

стреми да подчини частните интереси на тези на обществото. Всички мероприятия трябва да се насочат към повдигане на благосъстоянието на страната за сметка на прякомерното лично обогатяване, като се даде изобщо тласък на развитието на производителните сили на страната. Организацията на труда и рационализацията на предприятията трябва да вървят в крак, за да се повдигне производителността на труда и се намалят производствените разноски на единица стока. Така ще се увеличи производството и ще се намалят цените на пазара, с една дума ще се задоволят масовите потребности.

Следвайки една такава социологическа линия, политиката на ръководеното стопанство ще може да разреши поставените й днес от живота стопански задачи по-сполучливо и се приближи до плановото стопанство: да изгради една нова стопанска система. Тази цел ще може да се постигне най-добре, като препоръките за стопанските мероприятия се предоставят на една специална и постоянно функционираща институция: на Висшия съвет за народното стопанство. В тясно сътрудничество с националния комитет и при близкото участие на научните институти в страната, на стопанските камари и на професионалните организации, тази институция ще може да координира всички препоръки за реформи — ще може да даде една по-правилна насока на политиката на ръководеното стопанство.

Д-р Георги В. Наумов

Инфлацията през първата световна война и мерките за стабилизирането на лева у нас

В първата световна война България взе участие на страната на Централните сили малко по късно от една година след обявяването ѝ. Това бе една непростима грешка, поради обстоятелството, че не само развитието на военните действия дотогава не даваше основателни изгледи за успех, но и затова, че предвижданията и на най-големите германски военнлюбци бяха, какво войната може да се смята за загубена, ако тя не бъде спечелена в първите 3—6 месеца.

Правителството се е отнесло с извънредно голяма лекомисленост към въпросите за финансиране на войната, която то е предполагало, че ще трае само няколко месеци. Липсата на ясна представа за финансовите тежести, които налага една война от такъв голям мащаб, свързана с необикновената и „продължителност“, има за последица едно обедняло и финансово разстроено народно стопанство.

Покриването на военните разходи е ставало предимно по пътя на инфлацията, като необходимите парични знаци са би-

ли получавани от Българската народна банка. Сметката на държавното съкровище, представляваща остатъците на авансите на държавата от Българската народна банка показва за 1915 год. 146·9 милиона лв., 1916 г.—206·8 милиона лв., 1917 г.—621·3 милиона лв. и 1918 г.—881·3 милиона лв. В тези суми не са включени авансите получени от българското правителство от неговите съюзници, главно в Райхсмарки, срещу които Бълг. нар. банка е отпущала банкноти, а е минавала въ задължение на Текущи сметки в странни кореспонденти и Портфейл в странни кореспонденти, които възлизили за 1915 г. на 253 милиона лв., 1916 г.—691·7 мил. лв., 1917 г.—1,239·6 мил. лв. и 1918 г.—1,186·1 мил. лв. Вземанията на Бълг. народна банка от държавното съкровище обхващат в същност и част от дебиторните сметки, отворени на името на Дирекцията за стопански грижи и обществена предвидливост, на Централния комитет за войнишки помощи, на съкровищните бонове отворени на Германия, чийто крайни салда дават в 1915 г.—54·7 мил. лв., 1916 г. 40 мил. лв. 1917 г.—77·8 мил. лв. и в 1918 г.—527·4 мил. лв. Без да се смятат авансите, давани на България от тогавашните и съюзници, салдата на автнсираните суми за държавното съкровище и по-горе посочените институти дават за 1915 г.—201·6 мил. лв, 1916 г.—300·8 мил. лв., 1917 г.—699 мил. лв. и за 1918 г.—1,408·7 мил. лв. За да може Б. н. б. да кредитира държавното съкровище с такива големи суми, тя е трябвало да увеличи банкнотното обръщение от 226,7 мил. лв. в края на 1914 г., на 3,697 мил. лв. в края на 1915 г., на 833·9 в 1916 г., на 1,492·7 в 1917 г. и на 3,298·7 в 1918 г. 1)

Трябва да се отбележи тук, че усилената емисия на банкноти променя и естеството им, защото банкнотата е кредитен документ, даващ право на носителя ѝ да получи срещу нея от емисионния институт злато или сребро, а тази възможност вече не е била осигурена, понеже златната и сребърна наличност на Б. н. б. изостават много назад в сравнение с количеството на циркулиращите банкноти. През военните години тя е възлизила в мил. лв.

	1915 г.	1916 г.	1917 г.	1918 г.
злато	61·4	68·1	62·3	64
сребро	22·4	17·2	16·3	19·4

Вижда се колко минимално е било покритието на нашия лев.

Формалните запрещения за тия извънредни емисии са били премахнати през 1912 г. с постановление на Министерския съвет, а одобрението от законодателната власт е станало едва в края на 1918 г. с закона за курса и покритието на банкнотите на Б. н. б., публикуван в Държ. вестник, бр. 297 от 3. 1. 1919 год. Макар и в закона да се говори още за банкноти, чийто обем се преустановява до второ нареждане, фактически ние вече имаме работа с книжни пари.

1) Ср. Отчета на Б. н. б. 1919 — 1929.

Един от съпътниците на инфлацията е скъпотията на живота. Увеличеното парично обръщение предизвиква създаването на нови отношения на преценки на стоките и услугите. В какви граници се е движило поскъпването на живота, заключаваме от следните данни на Бюрото за финансови изследвания при Б. н. б. Индексите на цените на дребно на 36 стоки на вътрешния пазар при 1900 г. взета за базисна показват: 1914 г. — 165, 1915 г. — 197, 1916 г. — 333, 1917 — 631⁵ и 1918 — 1,289. Те ни говорят достатъчно добре за вредните последици на инфлационната вълна, която е заливала пазара през военните години. Причините на поскъпването, естествено не се крият само в допълнителната емисия на банкнотите, но и в разстроеното производствено стопанство и произтичащите от това намаления на стоките количества. В всеки случай, цените нямаше да отбележат такъв развой, ако банкнотното обръщение не е било увеличено в такива големи размери.

Би било уместно да се запитаме, защо българското правителство през тия години не е взело предвид вредните социални, стопански, политически и морални последици на едно такова развитие на цените, причинено главно от наводняването на пазаря с книжни парични знаци? Защо голяма част от военните разходи не са били покрити с данъци, а се е тръгнало по лесния, но стръмен път на инфлацията? Обяснения за това намираме в статията на покойния министър-председател Андрей Ляпчев „Войната и финансите“, публикувана в сп. на БИД. год. XIX. бр. 1 и 2, стр. 7, където четем: „Предвид непопулярността на тази война и предвид недоверието на народа на края ѝ, правителството не смееше да увеличава данъците, за да не наскърби и без това люто обидените войници от противната им политика, която ги тласна в тая нежелателна война; колкото пък до заплатите не само не беше мислимо да се правят намаления, като удържките през Балканската война, ами трябваше да се дават увеличени заплати с добавачни възнаграждения и да се въведе държавна издръжка за бедните войнишки семейства. При все това разходите не са тъй големи, главно поради скромната и дори бедна издръжка на българския войник, който в немалката си част от дома си се обличаше и понякога дори от дома си се хранеше“.

В връзка с въпроса за покриване на военните разходи с данъчно облагане би било от интерес да се припомним, че през периода 1915—1918 г. е бил в сила Закона за данъка върху занятията от 1895 год.¹⁾, с който се отменял Закона за патентите от 1885 г. Законът от 1905 г. въвежда прогресия на данъчните проценти за служебните и търговски занятия, която за последните е ограничена до предвидените в таблицата най-

¹⁾ Ср. Н. Константинов. Облагане на дружествата ни. Сп. БИД, кн. 1, 2 и 3 от 1923 г., стр. 3 — 7.

големи разряди. Предвидената прогресия за служебните занятия е твърде слаба, а именно по 2% върху заплати до 2,400 лв., по 3% за тия до 5,400 лв., по 4% за тия до 7,500 лв. по 5% за тия до 12,000 лв. и по 6% за заплати над 12,000 лв. В същия закон са били предвидени за облагане на два вида дружества два вида разряди: 1. акционерни дружества по 10 разряда от 50—1,500 лв. и 2. застрахователни също 10 разряда от 200—3,000 лв. За индустриалните акционерни дружества не се предвиждали отделни разряди от тия на частните индустриалци, с облагане до 400 лв. годишно. Най-голям процент на прогресия е бил за търговските занаятия 8%. Видно е от изложеното, че ниските облагателни проценти и суми, предвидени в закона от 1895 г. не са могли да дадат на държавното съкровище да получи по-големи данъчни постъпления от ония категории лица, които са имали по-голяма обективна възможност да понесат по-големи финансови тежести.

Нека проследим сега какви мерки са били взети след завършването на войната за стабилизирването на лева.

Б. н. б. изработва Наредби за търговията с външни платежни средства, които стават закон в края 1918 г., публикуван в Д. в. бр. 286 от 19 XII с. г. Целта на тоя закон е била ограничението на спекулацията с външни платежни средства и установяването на постоянни цени, подобно на определянето на цените на някои стоки от Дирекцията на С. Г. О. П. С тази мярка се е смятало, че ще е възможно до известна степен да се допринесе за намаляването на скъпотията на живота. Създадената с тоя закон Централа на девизите е задължила да се декларираят всички видове чужда валута. Декларираните чуждестранни платежни средства, обаче, са били минимални, защото много лица са имали възможност още преди влизането на закона в сила да се освободят от по-ценните валути. Установен е бил контрол върху вноса и износа на платежни средства. Всички искания на чужда валута за внос на стоки или за други цели е трябвало да се отправят до Централата за девизите. Резултатите от тая дейност, по признание на Б. н. б. са били задоволителни. За това може да се заключи от движението на купунните курсове на швейцарския франк. Сто швейцарски франка са се купували на 24 декемврий 1918 г. — за 224.55 лв., а на 1 декемврий 1919 год. — за 700 лв.

Бюджетните дефицити представляват едно постоянно и характерно явление за състоянието на нашите държавни финанси през следвоенния период. За тяхното покриване се е продължила практиката, установена през войната, да се получават аванси от Б. н. б. През 1919 год. сметката на държавното съкровище при Б. н. б. отбелязва едно увеличение от 890 милиона лв., с което достига на 31 декемврий сумата 2,771.3 милиона лв., през 1920 год. салдото отбелязва ново увеличение от 1,193 милиона лв., а през 1921 год. с 738 мил.

лв. Общата, сума на дълга на държавното съкровище е през последната година 3,7023 милиона лв. Б. н. б. е можела да задоволява тия парични нужди по два пътя: ограничение на кредитирането на частно-стопанския сектор и увеличение на банкнотното обръщение. Първият път е следван доколкото това е било възможно. Що се касае до втория път, за него говорят следните цифри. От 2,2986 милиона лв. на 31 XII 1918 год. то се увеличава на 3,6154 мил. лв. на 31 XII 1921 год.

За да се възпрепятствува едно подобно развитие, което може теоритически да вземе неопределени размери, с „Закона за ограничение на банкнотната емисия и задълженията на съкровището към Б. н. б.“ сбнародван, в Д. в. бр. 70 от 30 юний 1922 год. се определя, че максималният размер на банкнотното обръщение не може да надминава 4,700 милиона лв. (определена глобална сума за дълга на държавното съкровище), увеличена с 12 кратния размер на ефективите на Б. н. б. в злато и сребро или всичко 5,400 милиона лв. Освен това, Б. н. б. започва да поддържа неизменен курс на долара 137.2 — 139, като при тоя курс стойността на нашия лв. представлява $3\frac{3}{4}$ зл. стотинки или един зл. лев е равен на 26.65 лв. книжни. Тоя курс на долара е бил поддържан, с малки изменения, до края на възстановителния период.

Към разходите за общите задачи на държавата, през следните години, следва да се прибавят разходите за настаняването на бежанците и репарационните разходи от кръгло 400 милиона лева годишно. Дълга на държавното съкровище достига на 31 XII 1925 г. на 4,594 милиона лв., т. е. близо до определения в закона от 1922 г. максимум. Бюджетният дефицит за бюджетното управление 1925/26 год. възлиза на 749 мил. лв.

Първия следвоенен държавен заем от 1926 год. за настаняване на бежанците е от съществено значение за поддържането нивото на лева. Той засилва девизните резерви на Б. н. б., които са били чувствително намалени от пасивния ни платежен баланс, въпреки монопола на Б. н. б. за търговия с външни платежни средства.

Закона за Българската народна банка от 5 XI 1926 год., в сила от 1 I 1927 год. я превръща в автономен институт. С него тя се освобождава от някои операции, които могат да се извършват от други институти, какъвто е случая с ипотечния кредит и получава за главна задача да поддържа стабилността на лева и регулира паричното обръщение. Той предвижда освен ежегодното погашение от 2% на дълга на държавното съкровище, образувано от част от лихвите по него, съгласно Закона за регулиране на банкнотното обръщение от 1922 год. и ежегодното вписване в държавния бюджет на една сума от 150 милиона лв. за същата цел.

През 1927 год се отбелязва засилване на дейността на много стопански отрасли като резултат на стремежа им да се

нагодят към промените се стопански условия и постепенно, самостоятелно възстановяване от пораженията на преминалата война. За износ се явяват все повече артикули. Търговският баланс на България отбелязва активно салдо от кръгло 498 милиона лв., след като дълги години е бил пасивен. Тази тенденция на съживяване се нарушава през 1928 год. поради настъпилата през лятото суша и други климатични условия, които понижават земеделските реколти.

Едва с 7 1/2% стабилизационен заем от 1928 г., сключен при съдействието на О.Н. се явява възможността за едно стабилизиране стойността на лева. Правителството до 4. XII. с. г. внася 15 милиона английски лири, които служат за покриване на 3 съкровищни бона от 150 милиона лв., за изплащане на сметката при Централната кооперативната банка, на разни задължения под гаранция, погасява държавен дълг към банката от 311 милиона лв. Освен това правителството внася 150 милиона лв. срещу дълга си към банката като изостанала вноска от бюджетната 1927/28 г.

На 3. XII. 1928 г. с. закона за стабилизацията се възприема у нас златно девизиан еталон. Б. Н. б. при поискване е длъжна да обменя банкнотите в девизи на страни с златен еталон и да откупува същите чужди девизи, ако стойността им надминава 50,000 лв. Лева се определя за монетна единица при един грам злато равен на 92 лв.

Поскъпването на живота показва през първите години след войната едно бързо повишение, а след това едно задържане, като след 1929 година отбелязва чувствително намаление. Общия индекс на цените по данни на Дирекцията на статистиката при 1914 г. взета за основна е 1921 г. — 1919; 1922 г. — 2,619; 1923 г. — 2,477; 1924 г. — 2,833; 1925 г. — 3,014; 1926 г. — 2,886; 1927 г. — 2,788; 1928 г. — 2,911 и 1929 г. — 2,994.

Давайки една преценка за политиката, следвана при стабилизирането на лева, след първата световна война, трябва да подчертаем, че то не е плод на сполучлива финансова и стопанска политика на държавната власт. Възстановяването ни и стабилизацията идват главно по две посоки: външни заеми и самостоятелно засилване на стопанската дейност в страната. Данъчната политика не е била проведена сполучливо, за да може да даде необходимите приходи за покриване на бюджетните дефицити, а се е следвал най-лесния, но най-опасен път на инфлацията. Особено през първите следвоенни години, проявите на тая инфлация са били болезнени за лицата с фиксирани доходи, които не са могли да догонят движението на цените. С това държавната власт е спомогнала за изостряне на социалните неравенства и противоречия. Загубвайки голяма част от най-ценните си служители, поради низките заплати, които тя им е плащала, тя се е лишавала от възможността да разрешава правилно и навременно наложилите и се задачи.

Добрин Василев

Задачи на литературната критика в наши дни

Литературната критика през епохата на символизма и т. н. витализъм — доколкото нашата художествена литература можеше да падне под тия понятия, вкл. и понятието, стила на експресионизма — бе не ръководяща, а панетирична, тя не откриваше литературните моменти, факти и носители, а само възхваляваше, това, което мислеше, че трябва да бъде прехвалено. Тя бе в висша степен едностранчива. Ограничена бе по обсер — разглеждаше само онова, което и се поднасяше — а то бе пристрастно и под съображения не всякога литературни. Формалистична по метод — тя се спираше само на онова, което е само естетично, без оглед на историческо-културния елемент. Недобросъвестна — защото се страхуваше от идеите в художествените творения.

Тя не държеше връзка с библиографията, която единствено ѝ доставя материала и а priori се занимаваше само с отделните творци, а не и литературните течения и движения.

Тъкмо тези посочени основни недостатъци на литературната ни критика в миналото показват ясно каква трябва да бъде същата сега и в бъдеще.

Първата задача на художествената критика е да търси художественото произведение, да го намери, да го види пред себе си. Не всякога литературните творения биват поднасяни пред критика. У нас библиографията е много слабо организирана, много книги неусетно се изплъзват от преценка, много факти остават недовидени.

Най-главна, обаче, цел литературната критика има в това: да потърси, намери и установи хубавото. Това действие е и най-мъчното. Да реши кое е красиво. Критиката трябва да установи, по вечните, неизменими закони на естетиката, в която съотношението между ритъм, съзвучие, багра в словото и значимост на идеята си остава постоянно, ненъкърнимо, че пред нея лежи за оценяване не слоб от фрази, не репортаж, вестникарски скици и всяко друго слово-произведение, а художествено произведение.

В литературата, както изобщо в изкуството важи не типовото, а индивидуалното, не клишетото, а неповторимото.

Пътищата към такова установление са различни, но постигът е един — вдъхновението на самия критик, израстнало на почвата на неподправения и верен вкус, облечено в безпристрастната обективност. Като оръжие трябва да служи и историко-културният метод, който улеснява да се види неговия вид, място, целесъобразност, т. е. да се оточни не само естетическото му въздействие, а и обществена цена.

Успоредно с красивото в литературното творение, критиката трябва да разчисти и разкрие идеята, заедно с красивото да види дали има и полезно. Дали наистина красивото е и полезно за оня, за когото е предназначено творението. Това значи да намери човеческото, да потърси у човека, който е обсег на литературното произведение и който е изобразен там, вечното в неговото преобразяване.

Така литературната критика ще достигне най-вярно и най-подходно до приёмите на единствения литературен стил, до художествения реализъм, който най-цялостно съчетава красивото с полезното, хубавото с човечното. Що значи художествен реализъм? В простовата форма, без пяната на лиризма и несигурните линии на стилизацията — да се даде в стихотворението, разказа, романа, драмата, пулса на живота в неговото средище — изменяващия се под въздействието на самия живот — човек. Да се обрисова този човек как живее, работи, мечтае за колкото по-тясен кръг от люде, за днес и утре.

Художественият реализъм е отразителят на хуманизма, който има в хода на човеческата история своето най-голямо оправдание.

Чрез тия подходи и средства литературната критика ще изясни доколко изображенията в дадено книжовно произведение човек с очовечен и качващ се все по-горе по стъпалото на човечността, доколко той е отърсил от себе си хищничеството и служи на общечитието.

От българската литературна критика, една такава млада художествена литература, каквато е българската, чака не само установяване на ценности, посочване на моменти и течения, не само изтъкването на характерното в творчеството на отделния писател, но подготовката към зараждането на литературно достойние и течение, към дооформяването на писателите. Литературната критика трябва не само да критикува, а и да упътва, не само да отбелязва дали дадено литературно произведение е, или не е образцово, но и само да даде очертанятията на образца.

Както литературата, художествената книжнина трябва да служи на човека, на обществото, на напредъка и на човешината, така и литературната критика трябва да служи на литературата, която подкрепя и съветва, като търси зрънцата за да ги огрее с топлина и грижи до размерите на обилни плодове. Да бъде строга, неподкупна и с усет за отговорност, но и да отглежда и култивира един нов художествен свят.

КНИЖОВЕН ПРЕГЛЕД

проф. д-р Т. Владигеров — Предпоставки и мероприятия за организиране на аграрния пазар. Свищов 1944 г. стр. 99

В краткия предговор към тази нова работа, авторът отбелязва, че тя представлява „откъслек от едно по-обширно изследване на аграр-политическите мероприятия у нас и чужбина, което ще бъде публикувано по-късно“. Книгата разглежда следните въпроси: Аграрния пазар и науката за земеделското стопанство; Проблемите на аграрния пазар днес; Зависимостта на аграрното стопанство от пазара; Образуване цените на аграрните продукти. Умерена цена; Влияние върху цените на аграрните продукти; Складиране и валоризация; Манипулация с цените; Направление на потреблението; Заключение. В края е отделено много място за описание на всички закони, заповеди, постановления, правилници и наредби-закони, които са издадени в връзка с горните въпроси у нас в промеждутъка от 1938 до 1942 г. Даден е също един добър литературен указател, както и множество таблици в форма на приложение, в които са поместени характерни цифрови данни за развитието на аграрния пазар у нас и чужбина.

Работата на Владигеров показва, както всички негови работи, издадени на български език през последните години, една извънредно голяма грижливост в подбирането на документацията. Не може да се отрече, че за някоя тази грижливост се явява може би една „преваленост“, тъй като книгата се отежнява доста много с фактически материал, който мъчно може да бъде проанализиран. Забележително е също, че макар автора да отделя в библиографията много място за аграр-политическите мероприятия в нашата страна, тежестта на съдържанието пада главно върху общите въпроси на този пазар, върху аграр политическите мероприятия в една дълга редица страни, с които авторът борови образцово. Това се обяснява сигурно с изтъкнатото вече от нас обстоятелство, изнесено в предговора на работата, че тя е един „откъс“ от друга, по-голяма творба, която още не е публикувана.

В тази част на работата, в която се изтъкват „проблемите на аграрния пазар днес“, Владигеров смята, че „държавата определя вече не само какво, но и как да се произвежда и продава, а също така насоката и размера на потреблението с цел да го приспособи към производството в количествено и качествено отношение, и обратното—да пригоди производството към потреблението, без да засегне обективните условия. Приспособяването на тези два основни фактора, на търсенето и предлагането, е един израз на съзнателно ръководено стопанство. Така проблемите на пазаря се изменят не само по форма, но и по съдържание“ (стр. 13). Тази констатация очудва на пръв поглед, вследствие на прибавката „без да засегне обективните условия“. От тук се явява въпроса — може ли наистина държавата в рамките на капиталистическото стопанство (без да се засягат обективните условия т. е. без да се премахне собствеността върху средствата за производство) да нагоди потреблението съобразно производството и обратно. Сам автора, обаче, след като е направил първата констатация, „че държавата определя вече“ се връща малко по-долу отново на този въпрос и го оточнява, като пише: „едно таково ръководено производство и такава ръководена размяна не е постигната нигде днес“ (стр. 14), което е безспорно едно оточняване на първото становище и отговаря на самата действителност. На последната констатация може да се оспори само категоричния характер — има една страна — Съветския съюз, където съществува „ръководено производство и размяна“.

Много правилно е заключението, което автора прави върху аграрния пазар у нас, когато пише че в „дребни земеделски страни като България нито пазаря, нито производството се подават при сегашното положение на една всеотнашна контрола и цялостно ръководене (стр. 14)

Интересно е разглеждан и въпроса за „ценообразуването аграрните продукти“ в главата: „Образуване на цените на аграрните продукти“. След като разглежда действието на „закона за най-високите производствени разноски“, който има според него господстващо влияние точно в аграрния сектор и този за най-низките производствени разноски“ в промишленото стопанство, авторът констатира една тенденция, изразена в това, „че закона за най-високите производствени разноски се стреми, в про-

цеса на усъвършенствуването на аграрното стопанство, към закона за най-ниските производствени разходи и с това открива голяма възможност за конкуренцията“ (к. ав.), стр. 28.

В работата на Владигеров са поставени на разглеждане редица много важни въпроси в връзка с аграрната политика и особеностите на аграрния пазар. Мястото не ни позволява едно по-обширно разглеждане на тази ценна работа, която е от особено значение у нас, най-вече в днешно време, защото точно аграрния сектор на българското народно стопанство ще претърпи най-големи промени,

Д. Т-в

Петър Христофоров. — Творческото развитие на Иван Вазов. Ранни влияния. Отпечатък от Годишника на Софийския университет. Историко-филологически факултет. XL 1943/44 год. София. 1944 год. 240 стр.

След магистралния си труд, докторска теза — Ivan Vazov. *La formation d'un écrivain bulgare* (1850—1921). Paris, 1938. p. 245 — г. д р П. Христофоров поднася продължение на първия си труд, като задълбочава проучванията си за първите стъпки на българския национален поет.

Този нов труд е разделен на четири части: първите учители (с. 3—79); по пътя на откритията: румънската поезия (с. 80—152); нови френски извори (с. 153—168); техника и психология на поета. Методи на изследването (с. 169—237). Останала е за печатане още една част — изворите от руската литература.

Авторът ограничава своето проучване на извори и влияния у Вазова до 1880 година. Дотогава поетът е дирил своя път и е укрепвал, вдъхновявайки се от нашински и чужди образци. По време на тази си школовка той е изразявал личните си болки, настроения и желания, но е давал отглас и на народните тежениия за освобождение от робството. Този начеващ и школуващ Вазов досега не бе изследван и, изобщо, малко е познат на читателите. Авторът на изследването е трябвало години наред да проучва българската досвобожденска поезия, по старата и съвременната на Вазова румънска и френска поезия, които като четива на Вазова са му представяли образци и потици за неговото лично творчество. Много убедително са представени тия първообрази, които младия Вазов, безсъмнено, е познавал и от тях бил вдъхновен, или подпомогнат да изрази накупелите у него младежки чувства, пориви и идеи. От внимателното и основно проучване на г. Христофоров научаваме, че освен от известните стари наши писатели — Раковски, Чинтулов, П. Р. Славейков, Д. Войников и Ботйов — Вазов е изпитал влияние и от съвсем незначителни и забравени вече български стихотворци. Съвсем нови открития прави г. Христофоров като посочва и ония румънски поети, които са влияли и подсилили поетическото развитие на нашия поет в ранните години на неговото творчество. Новите френски извори са добавка към изтъкнатото от г. Христофоров в първия негов труд на френски за Вазова. Такива френски поети са били Парни, В. Юго и Беранже.

В последната глава авторът оточнява и обобщава разкритите чужди извори, които са подбудили и тласнали развитието на Вазовия поетически талант: той определя по кои пътища, по какъв начин и какво точно Вазов възприема и възсъздава. Този отдел е богата синтеза на теоретични предпоставки за обяснение техниката и психологията на поета и, същевременно, представя документирани изводи за неговия характер и творческа мощ.

Подобен основен труд за проучване на друг български писател досега у нас не е правен. Трудът на г. Христофоров ще служи за отличен образец при подобни бъдещи проучвания. Остава да видим отпечатаната и последната част — проучванията на руските извори — и заключителната част, която ще бъде, според съобщението на автора, синтеза на резултатите от цялото изложение.

Удивителното трудолюбие, добросъвестност, голяма начетеност и доказана преданост на г. Христофоров към този род изследвания над Ив. Вазов са залог за нови и ценни трудове, които българското общество основателно трябва да очаква от автора. Да му пожелаем здраве и сили, за да продължи и обогати небогатата в това отношение българска литературна история и наука с нови научни трудове.

Димо Минев

Абонаментът се изплаща до края на м. юлий т. г., (а не до края на годината както е отпечатано на отвъдната страница).

„ВУЛКАН“ А. Д. Варна

фабрика за метални изделия

основана 1910 година

ул. С. Методий № 28 тел.: № № 2381, 3178, 2178

Произвежда :

Дребна железария
Кофи
Лопати
Печки готварски машини
Инструментални машини
Зъбчати колела
Всекакви отливки от метал
Строеж и монтаж на инсталации

1-ВА БЪЛГАРСКА КОНЦЕСИОНИРАНА Ф-КА ЗА ЮТЕНИ ИЗДЕЛИЯ

„КИРИЛ“ Анц. Д-во--Варна

Фабричен склад — София, пл. Бански 6

спечели първа предмайското съревнувание между текстилните ф-ки в Варна. Повишение на производството с 420%, отделни ударници с 80%.

ПРОИЗВЕЖДА: Зебла (киневири), торби (чували), тютюнев амбалаж, ютени карпети (пътеки) и килимчета, чисто вълнени килими, килимчета и пътеки персийски тип, ленени пътеки, бризенти, канзафаца, памучни и ленени платове, плюшове, астрагани, каракюли, кадифета и др.

Телефони: фабриката 27-71

магазинът 27-17

Телеграми: „Кирил„

П Л А Н

двуседмично списание за обществени въпроси.

Излиза всяко 1 и 15 число на месеца.

Материали за печат, книги за рецензии и писма се изпращат на:

д-р Д. Тошев, ул. „Н. Михайловски“ № 3 — Варна

РЕДАКЦИЯ И АДМИНИСТРАЦИЯ
ул. Н. Михайловски 3 — Варна

ГОДИШЕН АБОНАМЕНТ 500 ЛВ
до края на 1945 г. 300 лв. за чужбина 1500 лв.

Изплащането на абонамента за настоящата година трябва да стане най-късно до края на годината. Сумите се превеждат с пощ. запис и Приморска поп. банка—Варна

Le Plan, revue de questions sociales et politiques

Revue bimensuelle

3, rue N. Mikailovski — Varna (Bulgarie)

1 année

15 Mai 1945

Le numéro 25 leva

Abonnements

Bulgarie un an 500 leva, Etranger 1,500 leva

ОТДЕЛНА КНИЖКА 25 ЛЕВА

Печатница „Научни издания“ — Варна

Разрешено М.П. уд. 329 I-3-5347 10 IV. 1945 г. тир. 2500 броя